

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมกำลังได้รับความสนใจและกล่าวขวัญถึงกันอย่างกว้างขวางในทุกวงการทั่วโลก ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ความเสื่อมโทรมและความสกปรกเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นปัญหาใหญ่เกี่ยวกับความเป็นความตายหรือความอยู่รอด (survival) ของมนุษยชาติไปแล้ว ¹

ปัจจุบันนี้ปรากฏว่าความสกปรกเป็นพิษหรือความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลร้ายเด่นชัดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ครอบคลุมไปทุกภูมิภาคของโลก กล่าวคือ ได้เกิดสภาวะที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างพร้อมกันไปทุกที่มุมโลกเป็นประจักษ์ชัดว่าสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรมหรือเป็นพิษ นอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศน์แล้ว ยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนจนถึงกับชีวิต ² ทั้งนี้ เพราะจากการที่มนุษย์เราหลงตัวเองว่าพัฒนาไปไกล จนในที่สุดจากการที่เราทำไปนั้นกลับมาทำให้ผู้คนเจ็บป่วยล้มตาย ทรัพยากรที่เคยใช้ประโยชน์เกิดความเสื่อมโทรม ธรรมชาติที่เราเคยสัมผัสด้วยความรู้สึกสดชื่นกลับกลายเป็นความน่าเสียด ³ และประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ได้มุ่งส่งเสริมการ

¹ Sale, Larry L. and Lee, Ernest W., Environmental Education in The Elementary School, (New York : Holt, Rinehart and Winston Inc., 1972), p.3.

² Myers, Charles B., The Environmental Crisis, (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1972), pp.1-6.

³ สุรพล สุดาราร, คนกับสิ่งแวดล้อม, ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ 1, หน้า 387-390, สุรพล สุดาราร, ประิณญา นุตาลัย และธงชัย พรรณสวัสดิ์, (กรุงเทพมหานคร ; ห้างหุ้นส่วนจำกัดพันธ์พิบูลย์, 2533)

พัฒนาเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากเชื่อมั่นว่าอุตสาหกรรมกรรมจะเป็นหนทางสำคัญที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศให้สูงขึ้นได้ ตลอดจนในอดีตที่ผ่านมาได้มีการคำนึงถึงปัญหาสภาพแวดล้อมจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ปัจจุบันปัญหาสภาพแวดล้อมจากการประกอบอุตสาหกรรมจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ประเทศกำลังพัฒนา อย่างเช่นประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้และนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น พิษภัยซึ่งเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้นมีผลกระทบต่อดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์⁴ ลักษณะการขยายตัวของปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เหมือนกับโรคมะเร็ง ซึ่งถ้าไม่รีบดำเนินการแก้ไขก็จะกลายเป็นปัญหาเรื้อรัง แก้ไขได้ยากลำบากยิ่งขึ้นหรือมีอาจแก้ไขได้เลย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ทุกฝ่ายต่างให้ความสนใจที่จะแก้ไขปัญหานี้โดยเร็ว⁵ ซึ่งงานการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมนั้นจะต้องใช้มาตรการหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า มาตรการสนับสนุนทางสังคมและมาตรการสนับสนุนทางกฎหมาย โดยเฉพาะมาตรการสนับสนุนทางกฎหมายนั้นนับว่ามีความสำคัญยิ่งและมีวิธีการ 2 ลักษณะที่นำมาซึ่งอยู่ คือ มาตรการป้องกัน (preventive implementation) และมาตรการในการบังคับให้ปฏิบัติตาม (enforcement implementation) ซึ่งมาตรการในการบังคับให้ปฏิบัติตามในส่วนที่เป็นการบังคับเอกชนหรือประชาชนผู้อยู่ในฐานะผู้เช่า ผู้บริโภค ทรัพยากร ซึ่งเป็นผู้ก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้น มีการบังคับอยู่ในรูปของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา ในส่วนของกฎหมายแพ่งที่มีส่วนช่วยบังคับเอกชนมีที่ก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้น คือ กฎหมายลักษณะละเมิดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์คุ้มครองสิทธิเอกชนต่อเอกชนด้วยกัน และในส่วนของกฎหมายอาญานั้นก็มีส่วนช่วยบังคับเอกชนในกรณีความเสียหายที่เอกชนกระทำต่อมหาชน หรือความเสียหายที่เอกชนกระทำต่อเอกชน ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาก็มีส่วนช่วยบังคับในเรื่องนี้ได้บ้าง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4 กาญจนวรรณ สารโชค, "สภาพแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมกับคุณภาพชีวิต," จุลสารธนาคารกรุงเทพ 4 (2526) ; 9.

5 นาท ตันตวิรุฬห์, "ปัญหาสิ่งแวดล้อมคืออะไร," สารสิ่งแวดล้อม 1 (ตุลาคม 2517) ; 8-10.

ดังนั้น เมื่อบุคคลใดได้รับความเสียหายจากการที่มีผู้กระทำความผิดทั้งในทางอาญา และทางแพ่งแล้ว บุคคลผู้ได้รับความเสียหายก็จะเกิดสิทธิในการดำเนินคดี กล่าวคือ จะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาหรือมีอำนาจฟ้องคดีแพ่ง ซึ่งจุดเริ่มต้นของการเป็น "ผู้เสียหาย" ที่จะมีอำนาจฟ้องหรือเรียกร้องสิทธิของตนก็จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมนั้นก็คือ เรียกร้องสิทธิของตนผ่านขบวนการยุติธรรมทางศาลนั่นเอง ดังนั้น กระบวนการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความ จึงมีขึ้นเพื่อคุ้มครองคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องอันมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีของผู้เสียหาย ซึ่งหากผู้เสียหายดำเนินคดีอาญาก็ต้องผ่านขั้นตอนของวิธีพิจารณาความอาญา และถ้าผู้เสียหายดำเนินคดีแพ่งเรียกร้องค่าเสียหายจากกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ วิธีเรียกร้องสิทธิเพื่อให้ตนได้รับความคุ้มครองจะต้องผ่านขั้นตอนของวิธีพิจารณาความแพ่ง ในปัจจุบันการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมทั้งในทางแพ่งและทางอาญายังยึดหลักเกณฑ์ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยยังไม่มีการตรากฎหมายสถานะสิ่งแวดล้อมในส่วนที่ว่าด้วยการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ การที่ยังใช้หลักการดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อาจทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมนั้นก็คือ อาจมีข้อขัดข้องเกิดขึ้นในทางวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความมีขึ้นเพื่อคุ้มครองคู่ความที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้เสียหายก็เป็นหนึ่งในฝ่ายเหล่านั้นที่มีสิทธิมีส่วนในการได้รับการคุ้มครองตามกระบวนการในทางวิธีพิจารณาความนั้น และผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากขั้นตอนในทางวิธีพิจารณาความเอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็จะส่งผลดีต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมได้

สำหรับการพิจารณาว่า บุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญานั้น ต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ประกอบมาตรา 28 ส่วนบุคคลใดจะมีอำนาจฟ้องคดีแพ่งนั้นต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งการพิจารณาการเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมตามหลักเกณฑ์

ตั้งกล่าวอาจเกิดข้อขัดข้องขึ้นได้ ทั้งนี้ เนื่องจากคติมลพิษในสภาวะแวดล้อมจะมีลักษณะแตกต่างจากคติแห่ง (ละเมิด) ทั่วไป⁶ กล่าวคือ

1. คติมลพิษในสภาวะแวดล้อมไม่มีการแบ่งปันความรับผิดชอบในความประมาทระหว่างคู่คดี ไม่เหมือนคติละเมิดทั่วไป เช่น คดีอุบัติเหตุจากรถยนต์หรือคดีที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อเอกชนโดยทั่วไป ซึ่งบุคคลทุกคนมีโอกาสเท่ากันที่จะเป็นผู้เสียหายหรือผู้ก่ออันตรายได้ แต่คติมลพิษในสภาวะแวดล้อม ผู้เสียหายไม่อาจทราบว่าตนเองกำลังได้รับอันตราย และไม่มีกรกลับฐานะในคดีระหว่างโจทก์ จำเลย กล่าวคือ เราไม่อาจนำหลักกฎหมายในเรื่องนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 223 วรรคแรก มาใช้ได้ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวได้วางหลักไว้ว่า

"ถ้าฝ่ายผู้เสียหายได้มีส่วนทำความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายด้วยซ้ำ ท่านว่าหนั้นอันจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ฝ่ายผู้เสียหายมากน้อยเพียงใดนั้นต้องอาศัยพฤติการณ์เป็นประมาท ข้อสำคัญก็คือว่าความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้นเพราะฝ่ายไหนเป็นผู้ก่อภัยน้อยกว่ากันเพียงไร

ยกตัวอย่างเช่น คดีอุบัติเหตุจากรถยนต์ชนกัน ผู้ขับซึ่งอาจกลับฐานะกลายเป็นโจทก์จำเลยในคดีก็ได้ แต่คติสภาวะแวดล้อมผู้เสียหายไม่อยู่ในฐานะ เช่นว่านั้น กล่าวคือ ไม่มีการแบ่งปันความรับผิดชอบระหว่างคู่คดี

2. ผู้อยู่อาศัยบริเวณเกิดเหตุไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากภาวะมลพิษ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าคติมลพิษในสภาวะแวดล้อมมีผลก่อให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ผู้อยู่อาศัยบริเวณเกิดเหตุไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และกลับได้รับผลกระทบโดยไม่มีทางเลือก

⁶ กมลทิพย์ กติการ, มาตรการในการเรียกร้องค่าเสียหายจากคดีสภาวะแวดล้อม, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 14 สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 339-340.

3. ภาวะมลพิษมีผลกระทบต่อผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณเกิดเหตุเป็นจำนวนมากในประเด็นนี้กล่าวขยายความได้ว่า บริเวณที่ได้รับผลกระทบจากภาวะมลพิษมีขอบเขตกว้างขวาง กล่าวคือเป็นผลกระทบทางสังคมนอกเหนือจากความเสียหายเป็นรายบุคคล

4. ภาวะมลพิษมีผลกระทบต่อสิ่งที่มีชีวิตในสภาวะแวดล้อมทุกวิถีทาง โดยไม่เลือกประเภทหรือบุคคล กล่าวคือ ภาวะมลพิษมีผลกระทบต่อมนุษย์และสัตว์ที่อยู่ในสภาวะแวดล้อมเดียวกันโดยไม่เลือกหน้า ผู้ที่อยู่อาศัยในสภาวะแวดล้อมเดียวกัน ไม่ว่ามีเพศใด วัยใด ต่างมีโอกาสได้รับความเสียหาย สมาชิกทุกคนในครอบครัวย่อมมีโอกาสได้รับผลกระทบจากปัญหาเดียวกัน

5. คดีมลพิษในสภาวะแวดล้อมมีปัญหามานการที่จะชี้ชัดว่า ใครเป็นผู้ก่อหรือกระทำให้เกิดความเสียหายขึ้น เพราะกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเนื่องจากการกระทำของประชาชน เช่น การเกิดมลพิษทางน้ำ มีปัญหาเกิดขึ้นว่าใครเป็นผู้ก่อให้เกิดภาวะเช่นนั้น เมื่อประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำต่างก็ได้ปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือนของตนลงในคู คลอง แม่น้ำ หรือในกรณีมีโรงงานหลายแห่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเดียวกัน ผู้เสียหายจะกล่าวหาว่าโรงงานใดเป็นต้นเหตุของปัญหาย่อมทำได้ยาก

6. ภาระในการพิสูจน์คดีมลพิษยุ่งยากและสลับซับซ้อนกว่าคดีละเมิดทั่วไป เพราะคดีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเกิดจากการประกอบการอุตสาหกรรมเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาระในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยจึงยุ่งยาก ผู้เสียหายโดยทั่วไปขาดความรู้ความเข้าใจปัญหาทางด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต ฝ่ายจำเลยผู้ประกอบการก็มุ่งเรื่องผลกำไร มุ่งที่จะให้กิจการของตนอำนวยการประโยชน์ให้กับตนมากที่สุด แต่ฝ่ายผู้เสียหายไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากกิจการเหล่านี้แต่ประการใดทั้งสิ้น

จะเห็นว่าคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแตกต่างจากคดีละเมิดดังกล่าวข้างต้น แต่ในปัจจุบันผู้ได้รับความเสียหายจากคดีสิ่งแวดล้อมจะเรียกร้องให้มีการทดแทนความเสียหายที่ตนได้รับโดยการฟ้องร้องต่อศาลโดยอาศัยมูลละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งต้องดำเนินการผ่านกระบวนการพิจารณาความแพ่ง จึงอาจมีปัญหาข้อขัดข้องที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินคดีของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งอาจมีข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความแพ่ง ดังต่อไปนี้

1) ในเรื่องอำนาจฟ้องและสถานะการเป็นโจทก์ในคดี (standing) ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ของไทยบัญญัติว่า

"เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลโดยตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาล ส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้"

จึงมีปัญหากว่าการกระทำเช่นนั้นเพียงใดจะถือว่ามี การโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้น จุดเริ่มต้นของการโต้แย้งสิทธิของคดีมลพิษจากสิ่งแวดล้อมบางครั้งโรงท่งที่ผู้เสียหายแทบจะไม่รู้สึกรู้ตัวว่าตนเองกำลังได้รับอันตรายจากมลพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมบริเวณใกล้เคียงที่พักอาศัยปล่อยออกมา กับน้ำทิ้งหรืออากาศเสียจากปล่องโรงงาน ความเสียหายมิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันอย่างเช่นคดีละเมิดทั่วไป กฎหมายไทยมาตรา 55 นี้ ให้ความคุ้มครองเฉพาะกรณีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิที่กฎหมายรับรองคุ้มครองไว้เท่านั้น โรงท่งที่ผู้เสียหายจะอ้างถึงสิทธิใด สิทธิในร่างกาย อนามัยทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างอื่น เช่น สิทธิในสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่ ซึ่งกฎหมายของไทยไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ชัดเจนอย่างเช่นประเทศญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ดังนั้น จึงน่าพิจารณาว่าในคดีสิ่งแวดล้อมผู้จะมีสถานะเป็นโรงท่ง (ผู้เสียหาย) ถูกโต้แย้งสิทธิหรือไม่ อันจะเกิดอำนาจฟ้องหรือไม่ จึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและทำให้อำนาจพิจารณากันต่อไป

2) เรื่องภาระในการพิสูจน์ (burden of proof) ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 วรรคแรก บัญญัติว่า "ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใด ๆ เพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่พิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่กับคู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้าง" อันเป็นไปตามหลักที่ว่า "ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นต้องพิสูจน์" ซึ่งโรงท่งที่ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมต้องประสบความยุ่งยากในการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย โดยเฉพาะการประกอบการของโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ที่มีกระบวนการผลิตซับซ้อน ซึ่งโรงท่งที่ผู้เสียหายไม่สามารถล่วงรู้ขั้นตอนในการประกอบการของจำเลยได้ หากโรงท่งที่ผู้เสียหายไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อตามคำกล่าวอ้างจะมีผลให้โรงท่งที่ผู้เสียหายแพ้คดีได้ ⁷

⁷ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, "การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ," รายงานผลการวิจัยคณะนิติศาสตร์ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิญี่ปุ่น, 2533, หน้า 108.

จากหลักกฎหมายในเรื่องวิธีพิจารณาความนี้ จึงเป็นปัญหาอย่างมากสำหรับผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีละเมิดโดยกล่าวอ้างว่า โรงงานอุตสาหกรรมจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้เกิดมลพิษขึ้นในสิ่งแวดล้อม มีผลให้โรงทกต์ได้รับความเสียหาย โรงทกต์จึงมีหน้าที่ที่จะนำสืบให้ได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการกระทำหรือละเว้นกระทำของฝ่ายโรงงานอุตสาหกรรม จึงเป็นปัญหาโรงทกต์จะพิสูจน์หรือนำสืบได้อย่างไร ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏว่า โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยสารมลพิษอันเป็นของเสีย (waste) ออกสู่สิ่งแวดล้อม แล้วพิษนั้นได้สะสมในระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมในช่วงระยะเวลาหนึ่งจึงเกิดผลร้ายขึ้น และต่อมามลพิษนั้นได้สะสมอยู่ในร่างกายจนทกต์ได้รับความเสียหายต่อสุขภาพ อนามัย ในเมื่อการพิสูจน์นั้นทางปฏิบัติแม้แต่แพทย์เองก็ไม่กล้ายืนยันว่า โรคภัยไข้เจ็บที่ผู้เสียหายเป็นอยู่นั้นจะเกิดจากมลพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยออกมาจริง⁸ และถ้าโรงทกต์จะนำสืบถึงวิธีการและขบวนการผลิตของโรงงานก็อาจจะเป็นปัญหาว่า จำเลยมีสิทธิที่จะไม่ยอมเปิดเผยโดยอ้างว่าเป็นการไร้เทคโนโลยีทางการค้า ถ้าเปิดเผยแล้วจะทำให้จำเลยเสียประโยชน์ การกล่าวอ้างเช่นนี้วิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 92 ให้ความคุ้มครองว่าทกต์ได้ ซึ่งย่อมเป็นผลให้ศาลต้องพิจารณายกฟ้องเพราะเป็นการยากที่ศาลจะชี้ให้ชัดเจนไปได้ว่าจำเลยทกต์ละเมิดต่อโรงทกต์ (ผู้เสียหาย)⁹

ตามที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นกรณีที่โรงทกต์ (ผู้เสียหาย) ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยอาศัยมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งทกต์โรงทกต์ประสบความยุ่งยากลำบากมากในการดำเนินคดี เพราะโรงทกต์เป็นฝ่ายกล่าวอ้างว่าตนได้รับความเสียหายจากการที่มีบุคคลใดมาทกต์ละเมิด จึงทกต์โรงทกต์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจาก "การจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยหรือไม่" ซึ่งหากโรงทกต์พิสูจน์ไม่ได้ว่าจำเลยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่แล้วก็จะทำให้ศาลยกฟ้องได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ในเรื่องภาระการพิสูจน์นี้จะเปลี่ยนแปลงไป

8 เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

9 เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

กล่าวคือ เปลี่ยนภาระการพิสูจน์จากฝ่ายโจทก์ไปเป็นฝ่ายจำเลย ซึ่งมาตรา 96 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดความรับผิดทางแพ่ง ซึ่งมีความว่า

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้นไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีพิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้นเกิดจาก

1. เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
2. การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ
3. การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเอง หรือของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่ต้องรับผิดชดเชยโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น"

มาตรา 96 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 นี้ มีลักษณะของความรับผิดเป็นความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งหมายความว่าผู้ที่ได้รับความเสียหายและเป็นโจทก์ฟ้องคดีนั้น มิได้มีการดำเนินการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย เพียงแต่โจทก์พิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลยก็เพียงพอ เพราะกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยจะต้องรับผิด เว้นแต่จำเลยจะพิสูจน์ได้ว่ามีข้อยกเว้นความรับผิดข้างต้นประการใดประการหนึ่งใน 3 ประการที่กล่าวข้างต้น ดังนั้น เมื่อมีความเสียหายเกิดจากมลพิษ หากโจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยโดยอาศัยมาตรา 96 นี้ โจทก์จะอยู่ในฐานะที่ดีกว่าการฟ้องโดยอาศัยมาตรา 420 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เพราะการฟ้องตามมาตรา 420 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจาก "การจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย อันทำให้โจทก์ประสบความยุ่งยากลำบากในการพิสูจน์ดังเหตุผลที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น ซึ่งเป็นข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในเรื่องภาระการพิสูจน์

3) ประเด็นที่พิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากให้กับโจทก์ผู้เสียหายเพราะในคดีสิ่งแวดล้อม เช่น ในเรื่องวัดจุมิพิษนั้น ปัญหาว่าวัดจุมิพิษใดก่อให้เกิดโรคร้ายที่โจทก์ได้รับ ต้องอาศัยวิชาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับพิษวิทยาต้องอาศัยพยานผู้เชี่ยวชาญ อาศัยหลักกระบวนวิชา การพิสูจน์บางคดีต้องมีการปฏิบัติภายในห้องทดลอง ซึ่งการพิสูจน์เช่นนี้ต้องอาศัยเวลาและค่าใช้จ่ายมาก ในบางคดีที่มีจำเลยหลายคนและจำเลยเหล่านั้นมีโรงงานอยู่ใกล้ ๆ กัน การบ่งชี้ให้แน่นอนว่าความเสียหายเกิดจากโรงงานใดที่ทำได้ยาก จำเลยอาจต่อสู้ได้ว่าความเสียหายมิได้เกิดจากโรงงานของตน 10 ในบางประเทศที่ประสบปัญหาเช่นนี้จึงหาทางออกโดยการพัฒนาหลักกฎหมาย เช่น นานแนวความคิดทางทฤษฎีความน่าจะเป็น (probability theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางคณิตศาสตร์มาปรับใช้เพื่อที่จะผลักภาระในการพิสูจน์ให้จำเลย โดยโจทก์ผู้เสียหายเพียงแต่พิสูจน์ให้ได้เบื้องต้นว่าการที่โจทก์ได้บริโภคหรือได้รับการกระจายของสารพิษ จากการกระทำของจำเลยเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้เกิดอันตรายต่อโจทก์ ภาระการพิสูจน์ก็จะโอนเป็นของจำเลยที่จะต้องนำสืบหักล้างว่าโจทก์อาจได้รับอันตรายจากสาเหตุอื่นที่มีสาเหตุจากการกระทำของจำเลย 11

10 กมลทิพย์ คดีการ, มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมและทดแทนความเสียหายอันเกิดจากวัดจุมิพิษ, วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529, หน้า 193.

11 Roger W. Findley and Daniel A. Farber, Environmental Law Cases and Material, (St. Paul, Minnesota : West Publishing Co., 1981), p. 314.

4) มาตรการบังคับทางกฎหมายโดยคำสั่งห้ามของศาล เมื่อมีการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่งเกิดขึ้นแล้ว โจทก์หรือผู้เสียหายไม่เพียงแต่ต้องการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายเท่านั้น แต่ย่อมต้องการให้จำเลยยับยั้งหรือหยุดการกระทำอันเป็นละเมิดหรือก่อเหตุรำคาญอันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา ดังนั้น ในระหว่างการดำเนินคดีโจทก์หรือผู้เสียหายอาจใช้วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา คือ ขอให้ศาลมีคำสั่งห้าม (injunction) มิให้จำเลยกระทำการละเมิดหรือหยุดก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญเสียชั่วคราว เช่น ให้หยุดดำเนินกิจการโรงงานอุตสาหกรรมชั่วคราว เป็นต้น จึงมีปัญหาที่น่าพิจารณาว่า คดีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษมีปัญหามการดำเนินกระบวนการในชั้นตอนนี้หรือไม่ จึงเป็นสิ่งที่จะต้องค้นหาข้อขัดข้องในเรื่องนี้ต่อไป

5) ปัญหาการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีผู้ได้รับความเสียหายหลายคน ซึ่งมักจะเป็นกรณีปกติอันคดีที่เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ตามหลักกฎหมายแล้วเมื่อบุคคลใดได้รับความเสียหายจากการกระทำใด ก็ย่อมมีสิทธิฟ้องคดีได้จากผู้ที่ก่อให้เกิดการกระทำนั้น แต่ผลของคดีย่อมไม่ผูกพันบุคคลอื่นที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกันนั้น บุคคลอื่นจะต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลต่างหาก เช่น หากมีผู้ได้รับความเสียหายจากแหล่งมลพิษ 1,000 คน ก็จะต้องฟ้อง 1,000 คดี ซึ่งในทางปฏิบัติคงจะไม่มีการฟ้องคดีจำนวนมากถึงเพียงนั้น เพราะค่าเสียหายที่ศาลกำหนดอาจไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ตัวอย่างเช่น มีการระเบิดของที่เก็บสารพิษ มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 1,000 คน โดยแต่ละคนเสียค่ารักษาพยาบาลไปเป็นเงินคนละ 1,000 บาท เป็นจำนวนมากในแต่ละคดี และหากผู้เสียหายเป็นบุคคลที่มีรายได้น้อยก็คงจะไม่สามารถในการฟ้องคดีดังกล่าว¹²

12 อานาจ วงศ์บัณฑิต, "ความรับผิดชอบทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535," วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2535) ; 442.

ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนับตั้งแต่วันที่ศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น¹³ ดังนั้น ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นปัญหาในคดีสิ่งแวดล้อม กรณีมีผู้เสียหายหลายคนฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนซึ่งจะต้องค้นหาแนวทางแก้ไขชัดเจนข้อนี้ต่อไป สำหรับในระบอบกฎหมายของประเทศ Common Law จะมีการฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายแทนประชาชนผู้เสียหายได้ในกรณีที่ประชาชนจำนวนมากเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกัน ซึ่งเรียกกันว่า "Class Action" กล่าวคือ เมื่อผู้เสียหายคนหนึ่งฟ้องคดีแล้วก็อาจใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อเหตุเกิดความเสียหายแทนผู้เสียหายอื่น ๆ ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คำพิพากษาในคดีนั้นจะมีผลผูกพันผู้เสียหายคนอื่น ๆ ด้วย¹⁴

จากการที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ากรณีที่ผู้เสียหายจะใช้สิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมโดยผ่านขบวนการยุติธรรมทางศาลนั้น อาจมีปัญหาข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความแพ่งเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามในทางวิธีพิจารณาความอาญาก็มีปัญหาข้อขัดข้องเกิดขึ้นเช่นกันดังที่ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นในบางประเด็นต่อไปนี้

1) ปัญหาของการเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

ปัญหาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายหรือไม่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) ได้บัญญัติว่า "ผู้เสียหายหมายความว่าถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง" นอกจากบทบัญญัติดังกล่าวแล้ว ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานว่า "ผู้เสียหายซึ่งมีอำนาจฟ้องคดีอาญาต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง" (คำพิพากษาฎีกาที่ 968/2479) ซึ่งความจริงแล้วในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ไม่ได้บัญญัติว่า ผู้เสียหายจะต้องเป็นบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดอาญาแต่อย่างใด แต่หากพิจารณาวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว

¹³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 442.

จะเห็นว่ามิได้มีวัตถุประสงค์คุ้มครองผู้ได้รับความเสียหายเท่านั้น กลับมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหามากกว่าผู้ได้รับความเสียหายเสียอีก¹⁵ ดังนั้น ศาลฎีกาจึงได้วินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานดังที่กล่าวไว้ข้างต้น จากการพิจารณาการเป็น "ผู้เสียหาย" ในคดีอาญาตามบทบัญญัติมาตรา 2(4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประกอบคำวินิจฉัยของศาลฎีกา "ที่ว่าผู้เสียหายซึ่งมีอำนาจฟ้องคดีอาญา ต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง" นั้น ส่งผลอันเป็นปัญหาในทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ความคิดอาญาเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้น หากมีบุคคลใดบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยสารพิษลงในแม่น้ำทำให้แม่น้ำเน่าเสีย ปลาตาย ทำให้ราษฎรหรือประชาชนที่อาศัยการดำรงชีวิตอยู่ด้วยทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวนั้นได้รับความเดือดร้อนเสียหายแล้ว มีปัญหาว่าราษฎรหรือประชาชนที่ได้รับความเสียหายจากผลกระทบดังกล่าวจะเป็นผู้เสียหายซึ่งมีสิทธิดำเนินคดีอาญากับผู้ก่อความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติได้หรือไม่ ซึ่งความเป็นจริงแล้วประชาชนหรือราษฎรดังกล่าวได้รับความเสียหายจากการที่มีบุคคลก่อความเสียหาย ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ได้รับความเสียหายโดยตรง แต่ก็ได้รับความเสียหายโดยอ้อม จากการที่แม่น้ำเน่าเสีย ปลาตายหรือทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปนั้น ทั้งนี้ ตามหลักกฎหมายไทยว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบัน ถือว่ารัฐเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เจ้าพนักงานของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจดำเนินคดีอาญาเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยประชาชนไม่มีสิทธินำคดีขึ้นว่ากล่าวฟ้องร้องกันเองได้ เพราะไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) และมาตรา 28 โดยการตีความของศาลฎีกา¹⁶ ซึ่งจากผลการวินิจฉัยของศาลฎีกาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกต้องหากมองเจตนารมณ์ในคดีอาญา ทั้งนี้ เนื่องจาก

15 กิตติ นุศยพลากร, "ผู้เสียหายในคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 35.

16 พันธุ์ ทศนิยานนท์, "กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ," วารสารสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับเดือนกันยายน 2529 | 50.

ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีวัตถุประสงค์คุ้มครองสิทธิเสรีภาพไม่แต่เพียงของผู้เสียหายเท่านั้น แต่ยังคุ้มครองถึงผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาด้วย ดังนั้น บุคคลที่จะถือเป็นผู้เสียหายนั้นต้อง เป็นผู้ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดทางอาญา มิฉะนั้นแล้วก็จะกล่าวหาบุคคลอื่นเพื่อดำเนินคดีอาญาให้ศาลลงโทษได้โดยไม่มีข้อจำกัด การที่ศาลฎีกาตีความเช่นนี้จึงสมกับความมุ่งหมายแล้ว อย่างไรก็ตาม ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นเจตนารมณ์ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมมุ่งคุ้มครองบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและมุ่งคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติมิให้ถูกทำลายหรือเสียหายสมดุลทางธรรมชาติไป ดังนั้น เมื่อเจตนารมณ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับกฎหมายสิ่งแวดล้อมต่างกัน จึงน่าจะตีความคำว่า "ผู้เสียหาย" ต่างกันออกไปด้วย กล่าวคือ การเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ควรจะตีความให้แตกต่างจากการเป็นผู้เสียหายในทางอาญาเพื่อให้สมกับเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ๆ ด้วย

ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 หลักการโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในทางเยียวยาความเสียหายในทางแพ่งมากกว่าการดำเนินคดีอาญาทางสิ่งแวดล้อม¹⁷ ซึ่งในทางอาญานั้นยังไม่มีกำหนดหลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายในทางสิ่งแวดล้อมให้มีสิทธิดำเนินคดีอาญาทางสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด อย่างมากที่สุดที่รัฐจะทำได้ก็คือ ดำเนินคดีอาญาในความผิดต่าง ๆ กับบุคคลที่กระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะเรื่องเท่านั้น โดยมีได้มีหลักการให้ประชาชนเป็นผู้เสียหายดำเนินคดีอาญาทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากกำหนดหลักการให้ประชาชนเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมได้แล้ว ก็จะเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้องค์กรเอกชน (NGO) เข้ามามีบทบาทร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้นอีกด้วย หากกำหนดหลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายในทางสิ่งแวดล้อมไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ก็จะเป็นการสอดคล้องกับทฤษฎีสหสิทธิในสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

17 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม, "เจาะลึกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535," จุลสารสภาวะแวดล้อม ปีที่ 11 ฉบับที่ 4, (2535) : 4-18.

งานแห่งการคุ้มครองสิทธิของประชาชนทางสิ่งแวดล้อม การทำให้ประชาชนมีสิทธิพิจารณาตัดสินฐานะเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษนั้น เพราะถือว่าทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดที่เป็นที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ถือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินโดย "สิทธิอธิปไตย" ของรัฐ ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งงานแห่งทฤษฎีทางนิติศาสตร์ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพย์สินที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (res communis) ¹⁸ และมีสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ในฐานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (public domain) ดังนั้น เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหาย จึงมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าทางกฎหมายในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้ต้นหลักการที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (public trust doctrines) มาใช้ โดยยินยอมให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น เรียกว่า "การฟ้องคดีโดยประชาชน" (citizen suits) โดยเป็นการขยายหลักการเดิมที่ว่า การฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของอัยการแผ่นดินเท่านั้น แนวโน้มเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าความคิดทางนิติศาสตร์เช่นนี้ยอมรับว่า ผู้มีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง ดังเช่นที่ยึดถือมาตามหลักกฎหมายเรื่องความเดือดร้อนรำคาญอีกต่อไป ซึ่งหลักกฎหมายเรื่องความเดือดร้อนรำคาญมีว่า ผู้ที่จะมีสิทธิฟ้องคดีได้จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายโดยตรง และการฟ้องคดีแทนผู้เสียหายทั้งหมด (class action) ไม่สามารถทำได้ ดังนั้น ในศตวรรษ 1960 สิ่งแรกที่ศาลในต่างประเทศต่าง ๆ จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จึงได้แก่ อำนาจในการฟ้อง (standing)

นักนิติศาสตร์จำนวนมากก็ได้สนับสนุนให้มีการนำเอาหลักกฎหมายเรื่อง "ทรัสต์" ต่อมาชน (public trust doctrines) มาใช้แก่เรื่องคดีสิ่งแวดล้อม หลักกฎหมายโรมันที่ว่าทรัพย์สินและทรัพยากรบางประการที่เป็นสมบัติร่วมกันของมหาชน เช่น อากาศ พื้นน้ำ ป่าไม้ และธรรมชาติอื่น เป็นสิ่งที่รัฐบาลเก็บรักษาเป็นทรัสต์ไว้แทนมหาชน นักนิติศาสตร์คนสำคัญที่

¹⁸ พินัส ทักเนียนท์, "กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากร-
ธรรมชาติ," หน้า 39.

สนับสนุนให้นำเอาทฤษฎีนี้มาใช้ ได้แก่ ศาสตราจารย์โจเซฟ แซ็กซ์ (Joseph Sax) ผู้มีชื่อเสียงชาวอเมริกัน แนวความคิดนี้ได้นำไปสู่การพัฒนาของกฎหมายสิ่งแวดล้อมในการยินยอมให้มหาชนเข้ามามีส่วนร่วมขึ้นเป็นอันมาก¹⁹

2) ปัญหาในเรื่องฟ้องชำต้องห้ามในคดีอาญา ข้อขัดข้องในเรื่องนี้ก็คือ เมื่อมีผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและมีผู้ได้รับความเสียหายซึ่งอาจเป็นรัฐหรือเอกชนก็ตาม เมื่อมีผู้เสียหายหลายคนหากผู้เสียหายคนหนึ่งฟ้องผู้กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อม และศาลมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดที่ฟ้องแล้วมีผลทำให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ²⁰ ผู้เสียหายอื่นจะนำคดีอาญามาในฐานความผิดเดียวกันนี้มาฟ้องอีกมิได้ เพราะว่าเป็นฟ้องชำต้องห้ามในคดีอาญา²¹ ขัดกับหลักกฎหมายที่ว่า "บุคคลจะต้องไม่ถูกลงโทษสองครั้งสำหรับความผิดเดียวกัน" โดยถือเป็นหลักการดำเนินคดีอาญาว่า "การกระทำอันหนึ่งพึงฟ้องร้องได้ครั้งเดียว" ซึ่งหลักนี้ภาษาละตินว่า "Ne bis in idem" จะเกิดปัญหาการตัดอำนาจฟ้องของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมอื่นได้ กล่าวคือ ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมอาจฟ้องโรงงานผู้กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมโดยเจตนาให้ศาลยกฟ้องเพื่อช่วยผู้กระทำผิดความผิดไม่ให้เกิดรับโทษหรือรับโทษน้อยลงได้ อันเป็นการตัดสิทธิการฟ้องอาญาของผู้เสียหายอื่นได้ ซึ่งข้อขัดข้องดังกล่าวจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ พิเชษฐ เมาลานนท์, บทบาทของกฎหมายในการควบคุมและจัดระเบียบสิ่งแวดล้อม, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 1-7 สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 82-85.

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(4)

²¹ ประภาศน์ อวยชัย, "ฟ้องชำต้องห้ามในคดีอาญา," บทบัญญัติ เล่มที่ 43 ตอน 3 (กันยายน 2530) ; 1-2.

3) ปัญหาในเรื่องการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอาจทำให้ผู้ได้รับความเสียหายเกิดความเสียหายโดยมีสิทธิฟ้องได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาในเรื่องนี้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกร้องให้มีการชดเชยสินทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินแทนผู้เสียหายซึ่งจำกัดลักษณะคดีไว้ ตามมาตรา 43 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะไม่ควรจำกัดลักษณะคดีเพียงเท่านั้น ควรรวมถึงคดีสิ่งแวดล้อมด้วย

จากการที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงสภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในเรื่องข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ทั้งวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าวตั้งแต่ต้น จะเห็นว่ามีข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาในหลายเรื่องซึ่งยังเป็นอุปสรรคข้อขัดข้องที่ไม้อ่อนอานวยต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม และผู้วิจัยคาดว่าจะมีข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมในเรื่องอื่น ๆ อีก ดังนั้น ในวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยต้องทำการค้นหาข้อขัดข้องในขั้นตอนของวิธีพิจารณาความสำหรับผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อจะเป็นแนวทางสำหรับการพิจารณาหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมต่อไป

1.2 สมมติฐานของการวิจัย

กระบวนการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความมีขึ้นเพื่อคุ้มครองคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้เสียหายเป็นหนึ่งในฝ่ายเหล่านั้นที่มีสิทธิมีส่วนในการได้รับการคุ้มครองตามกระบวนการในทางวิธีพิจารณาความนั้น และผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากขั้นตอนในทางวิธีพิจารณาความอ่อนอานวยต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ก็จะส่งผลดีต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมได้

การค้นหาข้อขัดข้องในขั้นตอนของวิธีพิจารณาความสำหรับผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจะเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการพิจารณาในการหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาเพื่อค้นหาข้อขัดข้องในขั้นตอนของวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดี
สิ่งแวดล้อม
2. ศึกษาถึงขั้นตอนในทางวิธีพิจารณาความที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้สิทธิของ
ผู้เสียหาย
3. ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการพิจารณาในการหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อ
คุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนี้ มีขอบเขตของเนื้อหาครอบคลุมเฉพาะการค้นหาข้อขัดข้องในขั้นตอนกระบวนการพิจารณาความแพ่ง และวิธีพิจารณาความอาญาว่าไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเพียงใด โดยจำกัดขอบเขตเฉพาะลักษณะความคิดคดีสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 เท่านั้น

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการ ดังต่อไปนี้

- วิจัยเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการค้นคว้าและรวบรวม ข้อมูลทางด้านเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา เน้นการศึกษาและวิเคราะห์ถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความดังกล่าวว่ามีข้อ ขัดข้องประการใดบ้าง และมีผลกระทบต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมอย่างไร ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้วิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้จากการค้นคว้าจากหนังสือ บทความ วารสาร และจุลสาร รายงานการสัมมนา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ กฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา คณิตภาษาศาสตร์ รวมทั้งเอกสารเผยแพร่ของหน่วยงาน

ราชการต่าง ๆ และข่าวจากหนังสือพิมพ์ ตลอดจนศึกษาข้อมูลจากตำรา บทความ คดีตัวอย่าง ของต่างประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม โดยข้อมูลจาก ตำราดังกล่าวนี้มีแหล่งที่มาจากห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักงานอัยการสูงสุด, สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศูนย์พัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดกรมควบคุมมลพิษ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารต่าง ๆ แล้วเรียบเรียงและอ้างอิง ประกอบเนื้อหาการวิจัยในแต่ละบทต่อไป

- วิจัยสนาม (Field Research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงสนทนากับบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อม คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ผู้อำนวยการศูนย์กฎหมายสิ่งแวดล้อม (ภาคเอกชน) เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นทั้งนักวิชาการ นักกฎหมาย และผู้ปฏิบัติงานทางกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อันจะนำความรู้ และข้อคิดเห็นในประเด็นการดำเนินคดีของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ตลอดจนอุปสรรคและข้อขัดข้องในทางพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมาประมวลสรุปประกอบการวิจัยให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ข้อมูลความรู้และข้อคิดเห็นที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงสนทนาดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะนำมาประมวลสรุปประกอบการวิจัยในบทที่ 3 ในส่วนการราชสิทธิ์ของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม และในบทที่ 4 ในส่วนข้อขัดข้องในทางพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบหลักกฎหมาย แนวความคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ศึกษาวิจัย
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาข้อขัดข้องในขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาความที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการราชสิทธิ์ของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

3. สามารถนำผลที่ได้รับจากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางพิจารณาปรับปรุงแก้ไขขั้นตอนวิธีพิจารณาความในส่วนที่ยังขัดข้องและไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม อันจะเกิดผลดีต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น
4. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนิสิต นักศึกษา และผู้ที่สนใจศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย